

Suomen Akatemian luonnontieteellisen toimikunnan toimintaperiaatteista

ANSSI PAASI

Maantieteen laitos, Oulun yliopisto

Monet maantieteilijäkollegat ovat kuluneen vuoden aikana kyselleet minulta Suomen Akatemian luonnontieteellisen toimikunnan toimintamalleista, rahoituspolitiikasta, tutkimusviroista, ulkomaanmatkaraahoista, jne. Kun ensimmäinen vuosi toimikunnassa maantieteen edustajana alkaa olla takana, lienee jo kokemuksia kertynyt sen verran, että niitä voi välittää asiasta kiinnostuneiden maantieteilijöiden tiedoksi ja toivottavasti hyödyksikin ajatellen tulevia virkojen ja tutkimusmäärärahojen hakuja. Akatemian rahoituspolitiikkaan liitetään kokemusteni mukaan usein tietty »mystiikan» ja satunnaisuuden ilmapiiri, jota on omiaan vahvistamaan se tosiasia, että tukea saa yleensä selvä vähemmistö hakijoista. Epäselvä mielikuva johtuu ilmeisesti useimmiten tiedon puutteesta. Tämän kirjoituksen tavoitteena on tiedon lisäämiseksi luonnehtia luonnontieteellisen toimikunnan toimintaa ja toiminnan lähtökohtia. Näkökulma on yleisluonteinen ja periaatteita käsittelevä.

Suuraavassa tarkastelen aluksi lyhyesti Suomen Akatemian ja luonnontieteellisen toimikunnan rakennetta sekä arvioin maantieteen asemaa siinä. Toiseksi tarkastelen tiiviisti sitä, millaiset toimintamallit ovat vakiintuneet luonnontieteellisen toimikunnan nykyiselle kokoonpanolle. Kolmanneksi tarkastelen Akatemian tukimuotoja ja eritellen maantieteen alan jatkokokulustarpeita suhteessa Suomen Akatemian resursseihin. Lama-aika ja valtiovarainministeriön leikkurit purevat myös Suomen Akatemiassa, mikä ei voi olla jättämättä jälkiä rahoituspolitiikkaan. Lama näkyy Akatemian määrärahojen käyttösuunnitelmassa uusina linjanvetoina.

Lama näkyy paitsi siinä, että määrärahat vähenvät, myös lisääntyvänä hakupaineena muiden akateemisten työmarkkinoiden kaventuessa. Ongelmallista on erityisesti se, että tutkijanura yhä useammin nähdään työttömyyden vaihtoehdona. Tämä ei tutkijan uralle rekrytoitumisen ja tutkimusmotivaation kannalta ole läheskään paras mahdollinen lähtökohta, koska tutkijoiksi pitäisi pyrkiä löytämään motivoituneimmat ja kiinnostuneimmat nuoret.

Suomen Akatemian hakuoppaan sivuille potentiaalisesti sisältyvät lupaukset eivät läheskään aina toteudu hakijalle oppaassa esitetyssä muodossa, vaikka oppaassa esitetyt muodolliset pä-

tevyyskriteerit täytyisivätkin. Itse asiassa ylivoimaisesti suurin osa hakijoista on muodollisesti päteviä. Hakemusten ja myöntöjen epätasapaino johtuu ensisijassa hakupaineesta mutta osin myös kiristyvistä taloudellisista tilanteista. Tällainen tilanne tietysti helposti turhauttaa hakijoita. Yritänkin tältä osin valaista, mitä tutkimusmäärärahojen ja -virkojen saanti käytännössä näyttää luonnontieteellisen toimikunnan tapauksessa edellyttävän. Tällainen informaatio on toivottavasti hyödyllistä ennen kaikkea niille nuorille tutkijoille ja tutkijan uraa mielessään suunnitteleville, jotka aikovat lähestyä toimikuntaa hakemuksineen. Kokeneemmat hakijat ovat luonnollisesti asiasta paremmin selvillä.

Suomen Akatemia ja maantiede

Suomen Akatemia on opetusministeriön alainen tutkimuksen rahoitus- ja suunnitteluorganisaatio, johon asetuksen mukaisesti kuuluu tieteen keskustoimikunta ja seitsemän tieteellistä toimikuntaa eli

- luonnontieteellinen,
- humanistinen,
- lääketieteellinen,
- teknistieteellinen,
- yhteiskuntatieteellinen,
- maatalous-metsätieteellinen sekä
- ympäristötieteellinen toimikunta.

Tieteen keskustoimikuntaan kuuluvat puheenjohtajana Akatemian esimies eli tällä hetkellä professori Antti Tanskanen, tieteellisten toimikuntien puheenjohtajat sekä kolme valtioneuvoston määräämää jäsentä. Toimikuntiin kuuluu 15 (pj. + 14 muuta) edustajaa, jotka pääasiassa edustavat toimikuntien alaan kuuluvien tieteenalojen professorikuntaa. Toimikunnat asettaa kolmivuotiskausiksi valtioneuvosto ja niiden jäsenistön nimityksessä tulee asetuksen mukaan ottaa huomioon mm. eri toimikunnan edustamien alojen edustavuus, valtakunnan eri osien edustavuus sekä nuoret ja varttuneet tieteenharjoittajat. Jäsenet valtioneuvosto määrää kolmeksi vuodeksi kerrallaan kuultuaan korkeakouluja, tutkimus- ja kehitystyötä edustavia viranomaisia, laitoksia sekä keskeisiä alan järjestöjä. Nykyisten toimikuntien kausi on siis vv. 1992—1994.

Akatemian toiminnan keskeinen koordinaatio-keskus on hallintovirasto, joka hoitaa Akatemian yleistä hallintoa. Samoin hallintovirasto vastaa asetuksen mukaan lukuisista hallinnon yksityiskohdista, mm. toimikuntien alaan kuuluvien asioiden hallinnollisesta valmisteluprosessista sekä päätösten toimeenpanosta.

Suomen Akatemian yleiseksi tehtäväksi on asetustekstissä määritelty mm. tieteellisen tutkimuksen edistäminen, kansainvälisen tutkimusyhteistyön edistäminen sekä toimiminen tiedettä ja tutkimuspolitiikkaa koskevissa asioissa asiantuntijaelimenä. Tiede- ja tutkimuspolitiikkaa edustaa tietysti myös kulloisenkin toimikunnan ja yksittäisen jäsenen päätöksentekokäyttäytyminen rahoituksen ja virkojen jaossa. Näitä yleisperiaatteita kukin toimikunta toteuttaa edustamiensa tieteenalojen näkökulmasta. Kukin valittu toimikunta joutuu määrittelemään omat tukipolitiikkansa perusteet asetuksen puitteissa sekä luonnollisesti suhteessa hakemusten ja jaossa olevien resurssien määrään. Toimintamalli vaihtelee näiden raamien sisällä toimikunnittain oletettavasti paljonkin. Mutta lienee itsestään selvää, että jokainen toimikunnan jäsen haluaisi tukea tieteenalaansa enemmän kuin käytännössä on mahdollista. Resurssija on kuitenkin aina vähemmän kuin hakemuksia ja kilpailu on kovaa. Varovaisesti arvioiden voisi sanoa, että myönnettyjen tutkimusresurssien määrä on noin 15—25 % hakemusten määrästä — tukimäärä riippuu siitä, tarkastellaanko myönnössä sidottavia määrärahoja vuositasolla vai useamman vuoden kestoisten hankkeiden kokonaisperspektiivistä käsin.

Maantiede on tieteenalana sijoitettu luonnontieteelliseen toimikuntaan, mikä pohjimmiltaan ilmentää maantieteen hallinnollista asemaa suomalaisessa korkeakoulujärjestelmässä ja sen (matemaattis-)luonnontieteellisissä tiedekunnissa, ei siis alan sisällöllistä erikoistumista tai kansainvälisiä virtauksia. Maantieteen alaan kuuluvat luonnontieteellisessä toimikunnassa myös hakemukset, joita toimikuntaan usein lähettävät eräiden muiden alojen tutkijat, esimerkiksi Tampereen yliopiston taloudellis-hallinnolliseen tiedekuntaan kuuluvan aluetieteen sekä kauppa- ja korkeakouluissa ja Vaasan korkeakoulussa toimivat talousmaantieteen edustajat.

Maantieteilijät voivat luonnollisesti lähettää hakemuksiaan muihinkin toimikuntiin, esimerkiksi ympäristötieteelliseen toimikuntaan. Siellä ei asian käsittelyssä kuitenkaan ole mukana maantieteen alan asiantuntijaa vaan prosessiin osallistuvat muiden alojen edustajat. Eräissä tapauksissa pyydetään kuitenkin hakemuksista lausuntoja yli toimikuntarajojen, jolloin saman alan

edustaja voi joutua esittämään arvionsa toisen toimikunnan hankkeesta. Luonnollisesti on olemassa myös poikkeittieteellisiä tutkimushankkeita, joille rahoitustakin haetaan useasta toimikunnasta ja näin ollen myös lausuntoja annetaan yli toimikuntarajojen. Edelleen on mahdollista pyytää lausuntoja myös muilta asiantuntijoilta kuin valtion tieteellisten toimikuntien jäseniltä.

Maantieteen sisältö on tunnetusti laaja vaihdellen melkoisen puhtaasta luonnonprosessien tutkimuksesta aina alueelliseen yhteiskuntatutkimukseen. Tähän haarukkaan mahtuu paljon enemmän asioita ja potentiaalisia tutkimuskohteita kuin useimmilla muilla aloilla. Osa maantieteilijöiden tutkimusteemoista on tunnetusti hyvin samankaltaisia kuin eräiden muiden alojen teemat (esim. geologia, kasvitiede, sosiologia). Maantieteen sisällöllinen laajuus näkyy myös lähetettyjen hakemusten moninaisuutena, mikä on tietysti hyvä asia. Yhtä hyvä asia ei ole se, että maantieteellä on luonnontieteellisessä toimikunnassa ainoastaan yksi edustaja. Pitkään edustajia on ollut kaksi, parhaimmillaan kolmekin, mikä tietysti on helpottanut yksittäisen tieteenalan hankkeiden eteenpäin viemistä. Toimikuntien kokoonpanojen nimittäminen heijastaa yleisten tiedepoliittisten tuulien vaikutusta yhteiskunnassa. Tällä hetkellä ovat muodissa mm. sellaiset teknologiaa lähestyvät luonnontieteet kuin materiaalitutkimus, avaruustutkimus, erilaiset biologian ja biokemian sovellutukset, mikä näkyy myös toimikunnan kokoonpanossa. On toivottavaa, että maantieteen edustuksen väheneminen toimikunnassa ei merkitse maantieteen merkityksen vähenemistä päättäjien mielissä. Jos tämä on tilanne, maantieteilijöiden itsensä on ryhdyttävä tieteenalansa profilointiin, muiden tieteenalojen edustajat tai poliittiset päätöksentekijät eivät sitä tee.

Monien muiden alojen tapauksessa valtioneuvostossa on käytetty tarkempaa jaottelua. Esimerkiksi biologialla on nykyisessä toimikunnassa eri nimikkeillä peräti viisi edustajaa (biotieteet, biologia, hydrobiologia, perinnöllisyystiede, eläintiede), fysiikalla ja matematiikalla molemmilla kaksi, jne. Näiden tieteenalojen tapauksessa löytyy siis vaivattomasti kaksi saman alan tutkijaa arvioimaan kyseisen alan hakemuksia.

Tieteenalat jakautuvat hakuasioiden valmistelussa kahteen jaostoon eli eksakteja tieteitä (matematiikka, fysiikka, kovat geotieteet, kemia) edustavaan x-jaostoon ja »softimpia» tieteitä (biologian eri alat, maantiede) edustavaan s-jaostoon. Valmistelujaostojen kokouksissa valmistellaan määräraha- ja virkaesitykset, koko toimikunnan kokouksissa niistä päätetään sekä teh-

dään päätöksiä esimerkiksi tiedepoliittisista kannanotoista, erilaisista lausunnoista, jne. Valmistelujaostojen kokouksissa saavat olla läsnä toimikunnan kutsumat ulkopuoliset asiantuntijat, jollaisia on mm. biokemialla (s) ja geologialla (x). Geologialla ei ole varsinaista edustajaa toimikunnassa.

Kunkin hakuasian arvioi periaatteessa kaksi sitä tieteellisesti lähinnä olevaa asiantuntijaa. Maantieteen alan hakuasioissa tämä merkitsee toimikunnan nykyisellä kokoonpanolla sitä, että toisena asiantuntijana lausuu tavallisesti näkemysensä jonkin muun alan kuin maantieteen edustaja jos ei sitten päätetä, että lausunto pyydetään erikseen toimikunnan ulkopuoliselta alan asiantuntijalta. Koska maantieteellisen tutkimuksen kirjo on niinkin laaja kuin se on ja toisaalta pelkästään luonnontieteellinen asiantuntemus on maantieteen sisällöllistä kokonaisuutta katsoen tänä päivänä väistämättä rajoittunutta, joissakin tilanteissa maantieteen intressien ajaminen on osoittautunut todella mielikuvitusta vaativaksi puuhaksi. Mielestäni pitäisi olla itsestään selvää, että luonnon- ja kulttuurimaantieteelle tarvitaan omat edustajat toimikuntaan. Toinen mahdollisuus olisi pyrkiä jatkossa saamaan maantieteen edustus useampaan toimikuntaan, luonnontieteellisen lisäksi esimerkiksi ympäristötieteelliseen tai yhteiskuntatieteelliseen. Näinhän tutkimusrahoitus on monissa muissa maissa järjestetty. Yhtä kaikki, maantieteilijöiden tulee mielestäni tehdä kaikkensa aiemmin vallinneen tilanteen palauttamiseksi, ts. pyrkiä saamaan Akatemiaan vähintään kaksi edustajaa yhteen/useampaan toimikuntaan, koska useamman edustajan olemassaolo helpottaa ratkaisevasti tietyn tieteenalan hankkeiden käsittelyä. Kuluvan toimikuntakauden loppuajaksi tulisi pyrkiä saamaan maantieteen edustaja s-jaoston ulkopuoliseksi asiantuntijaksi.

Eri tieteenaloilla on kehittynyt vuosikymmenten kuluessa hyvin erilaisia toimintamalleja esimerkiksi julkaisu-toiminnassa, tutkimushankkeiden koordinoinnissa ja kansainvälisessä yhteistyössä. Kaikki näitä peruseriaatteita koskevat luonnontieteellisen toimikunnan päätökset ovat nimenomaan toimikunnan päätöksiä, joissa eri tieteenalojen toimintamallien suurimmat poikkeamat ja näkökulmaerot väistämättä tasoittuvat. Pääsääntöisesti toimintamallit luonnollisesti asettuvat edustettuina olevien alojen tieteellisen yhteyden eli luonnontieteiden toimintatradition mukaisesti. Tähän traditioon ovat aina tyypillisesti kuuluneet ryhmätyö, erittäin kansainväliset julkaisusarjat ja julkaiseminen suurissa ryhmissä (6–10 kirjoittajaa muutaman sivun artikke-

lissa ei ole harvinaisuus), tutkijoiden voimakas kansainvälinen liikkuvuus, jne.

Maantieteen ongelma perusuonnontieteisiin verrattuna on se, että se on aina tietyissä mielessä kansallinen »aika-paikka»-sidonnainen tieteenala, vaikka kansainvälistymisen trendit ovat voimistuneet myös suomalaisessa maantieteessä viime aikoina. Maantieteilijä julkaisee tyypillisesti synteettiset työnsä monografia-muodossa, muilla aloilla on tavallista laatia suppeampia kirjoituksia, joista esimerkiksi opinnäytteet kootaan »nipputoiksi». Suomalaisessa luonnonmaantieteessä on perinteisesti ollut tavallisempaa julkais-ta tutkimuksia kansainvälisillä kielillä — toisinaan myös ulkomaisissa sarjoissa — kuin muilla maantieteen osa-alueilla. Tämän taustana on se, että luonnontieteellinen tutkimus on tyypillisimmillään johonkin yleismaantieteen lohkoon liittyvää perustutkimusta. Kulttuuri/yhteiskuntamaantieteessä ja suunnittelumaantieteessä on viime aikoina myös pyritty kansainvälisempään näkökulmaan. Mutta niiltä on luonnonmaantiedettä useammin kuitenkin totuttu odottamaan myös konkreettisia analyysejä ja selkeitä ratkaisuja yhteiskunnan alueellisiin ongelmiin. Jossakin määrin painotuseroja näyttää olevan Suomen eri alueilla sijaitsevien maantieteen laitosten omista tutkimustavoitteissakin — tämä ilmentää edelleen maantieteen sidoksia toimintaympäristöönsä (vrt. Paasi 1989). Toimikunnan perustava lähtökohta on kuitenkin tieteellisyys ja tieteen edistäminen, eivät alueelliset tai paikalliset edut. Muut tieteenalojen erityistavoitteet ovat tälle lähtökohdalle alisteisia.

Tieteen tukemisen muodoista

Kuten hakuopas kertoo, Suomen Akatemian tukimuodot ovat hyvin moninaisia. On eritasoisia tutkijan virkoja, varttuneiden tieteenharjoittajien apurahoja, erilaisia määrärahoja ja apurahoja tutkimus- ja tutkijankoulutushankkeisiin, erilaisia ulkomaisen opiskelun tukimuotoja, matkamäärärahoja. Edelleen on määrärahoja ulkomaisten tutkijoiden/vierailevien professoreiden kutsumiseen Suomeen, avustuksia tieteelliseen julkaisu-toimintaan, jne.

Tutkijankoulutuksen liikkeellelähdön kannalta tärkeimpiä virkoja ovat luonnollisesti *tutkimus-assistentuurit*, joita myönnetään vähintään yhdeksi, enintään kolmeksi vuodeksi. Maksimissaan virkakauden pituus on kuusi vuotta. Toinen tärkeä kategoria ovat tutkimusmäärärahan turvin perustettavat määräaikaiset *tutkijan* toimet. Assistentuurin saamisen muodollisena perusvaatimuksena on hakuoppaan mukaan se, että

hakija on suorittanut ylemmän korkeakoulututkinon ja tutkielmansa yhteydessä tai muuten osoittanut taipumusta tieteelliseen työhön.

Käytännössä assistenttuurin vaatimustaso on hakijapaineesta ja luonnontieteiden yleisestä toimintamallista johtuen selvästi tiukempi. Vaatimustaso saattaa vuosittain hieman vaihdella johtuen siitä yksinkertaisesta syystä, että virkoja on eri vuosina täytettävänä vaihteleva määrä. Kuitenkin yleinen periaate luonnontieteellisessä toimikunnassa on, että assistenttuurin saamista edistää hakijan nuoruus: muiden edellytysten ollessa samat noin 25-vuotiaalla hakijalla on monin veroin paremmat mahdollisuudet saada assistenttuuri kuin vaikkapa 30-vuotiaalla. Vaikka hakuoppaan mukaan assistenttuurin edellytyksenä on kandidaatin tutkinto, usein assistentturiin saajat ovat lisensiaatintutkinon suorittaneita. Tässä ilmenee toimikunnan yleinen periaate, jonka mukaisesti noin 30 vuoden iässä tulisi olla jo väitöskirja valmiina. Näyttää siltä, että lisensiaatin tutkinto on muodostumassa yhä selvemmin välivaiheeksi tiellä kohti väitöskirjaa. Yksiselitteinen johtopäätös on, että assistenttuuria kannattaa haakea väitöskirjan tekemistä varten ja että suunnitelmat lisensiaatintutkintoa ja väitöskirjaa varten on syytä mitoittaa noin kolmen vuoden kestoiseksi. Kaikki opintoihin ja tieteentekoon liittyvät ansiot, mitä hakijalle on esittää realistisen suunnitelman taustaksi, edistävät toimenhakuja. Huomattakoon, että Akatemian määrärahojen käyttösuunnitelmassa vuodelle 1993 edellytetään tutkimusassistenttuurin hakijalta myös korkeakoulun hyväksymää jatko-opintosuunnitelmaa.

Nuoremman tutkijan virkoihin hakijat nimitetään pääsääntöisesti kolmeksi vuodeksi mutta virkakautta voidaan erityisistä syistä pidentää. Viran perusvaatimuksena on hakuoppaan mukaan lisensiaatin tutkinon tai vastaavan ulkomaisen tutkinon suorittaminen sekä huomattavan taipumuksen osoittaminen tieteelliseen työhön. Nuoremman tutkijan virkojen osalta näyttää tilanne kuitenkin olevan sellainen, että ainakin luonnontieteellisen toimikunnan käytännössä ne ovat muodostumassa yhä enemmän ns. *post-doc*-viroiksi, ts. parhaat mahdollisuudet niiden saamiseen ovat nuorilla tutkijoilla, jotka ovat juuri väitelleet tai ovat aivan väittelyn kynnyksellä. Tämä tavoite on kirjattu myös vuoden 1993 määrärahojen käyttösuunnitelmaan. Esimerkkinä mainittakoon, että vuoden 1992 aikana nuorin toimikunnalta nuoremman tutkijan viran saanut tutkija oli 28-vuotias juuri tohtoriksi väitellyt tutkija ja muutkin haussa menestyneet olivat varsin lähellä 30 ikävuotta. Tietysti voidaan spekuloida, missä »nuoruus» loppuu. Urheilussa

ikämiessarjaan pääsee 35-vuotiaana. Näissä tiedämissä liikkuu toimikunnan käsitys nuoremman tutkijan maksimi-ikästä, vaikka ikäraja ei voidaakaan vetää yksiselitteisesti.

Vanhemman tutkijan virkaan hakija voidaan niinikään nimittää kolmeksi vuodeksi. Tässä tapauksessa korostuvat iän sijasta voimakkaammin hakijan yleiset tieteelliset ansiot ja saavutukset. Vanhemman tutkijan virat on tarkoitettu väitelleille henkilöille, jotka ovat jatkaneet väittelyn jälkeen menestyksellisesti tieteellistä toimintaansa. On tavallista, että vanhemmilla tutkijoilla on olemassa toimiva tutkijaryhmä, joka on siis samalla eräänlainen »sosialisaatiokoneisto», jonka kautta tutkijan ura voi käynnistyä myös nuoremmille tutkijoille. Vanhemman tutkijan viran saajien hankkeisiin liittyikin yleensä laajempi projekti, jossa tutkijankoulutus on tehokkaasti organisoitu ja jossa varttuneemmat ja nuoret tutkijat voivat toimia yhdessä. Tutkijanviran haltijoiden toivotaankin työskentelevän hyvässä tutkimusryhmässä.

Tutkijan viran hakijan on esitettävä määräraha-hakemus heti viran saatuaan. Määräraha osoitetaan yleensä koko virkakaudeksi ja siihen on sisällytettävä aina tarvittavat matkamäärärahat. Tämä korostaa siis tutkimushankkeen ennakkosuunnittelun merkitystä.

Tutkimusmäärärahojen osalta toimikunta on asettanut tavoitteekseen, että rahanjako tapahtuu jatkossa vain kaksi kertaa vuodessa nykyisen jatkuvan jakoprosessin sijasta. Tämä auttaa entistä paremmin vertaamaan saman alan hankkeita keskenään hakutilanteessa.

Väittelyikä Suomessa

Muutamia vuosia sitten laatimassani maantieteen alan jatkokoulutussuunnitelmassa kirjoitin, että luonnontieteissä korostettua 30 vuoden väittelyikää ei tulisi absolutisoida maantieteessä, koska osa tutkimusteemoista vaatii »kypsyttelyä» ja toisaalta jotkut jatko-opiskelijat saattavat tehdä työtään hitaasti kiiruhtaen muun työn ohessa (Paasi 1989). Pohjimmiltaan olen edelleen samaa mieltä mutta tutustuminen perusteellisemmin mm. yhdysvaltalaiseen ja englantilaiseen jatkokoulutukseen on jossakin määrin muuttanut käsitystäni. Luonnollisesti asenteiden tarkistukseen pakottavat jo viime aikaiset hallinnon tehostamiskeskustelut, jotka koskevat yliopistoja samalla tavalla kuin muitakin julkisia organisaatioita.

On hyvin tyypillistä, että Englannissa ja USA:ssa väitellään 24—25 vuoden iässä, ja että vuosikautia arvostettujen lehtien palstoilla esiintyneet ja muutamat kirjoja kirjoittaneet tutkijat

ovat tuskin 30-vuotiaita. Pohjimmiltaan tässä on tietysti kysymys perustutkinnon suorittamisen pituudesta ja jatkokoulutusjärjestelmän tehokkuudesta. Väittelyän alentamisesta anglosaksiselle tasolle ei mielestäni ole yleisperiaatteena mielekäästä puhua ennenkuin perustutkinto on todella mahdollista suorittaa noin 3—4 vuodessa ja jatkokoulutus tapahtuu systemaattisen jatkokoulutusohjelman raamittamana. Näihin tavoitteisiin tähtää hiljattain mietintönsä jättänyt luonnontieteiden koulutuksen arviointiryhmä.

Viime aikaiset jatkotutkintoja koskevat ikäkeskustelut kertovat yleisemmistäkin muutoksista, joita suomalaisessa tiedepolitiikassa on tapahtunut. Esimerkiksi suomalaisessa maantieteessä on pitkään ollut tilanne se, että väitöskirjan kimpussa on aherrettu hyvin pitkään. Siitä onkin tullut monelle tutkijalle selkeä tieteellisen uran huipentuma, joka on valmistunut noin 35—38 vuoden iässä, ja joka on ikäänkuin uran huipentumaksi painettu kauniille liitupaperille. Tässä suhteessa väittelyn suhteellista merkitystä tulisi pyrkiä muuttamaan: väitöskirja ei ole elämäntyö vaan yksi sinänsä keskeinen askel tutkijan uralla. Ehkä sama asia koskee itse väitösräitiä, joka Suomessa on sangen raskassoutuinen ja väittelijälle paljon kustannuksia aiheuttava tapahtuma. Anglosaksisessa maailmassa väitöskirja on moniste, jonka alan ammattilaiset tarkastavat julkisesti. Parhaat väitöskirjat julkaistaan kirjoina, jos kaupallinen kustantaja löytyy. Ehkä uusi suomalainen malli voisi löytyä jostakin näiden käytäntöjen välimaastosta.

Väittelyä pitäisi siis saada alaspäin nykyisestä runsaasta 35 vuodesta. On kuitenkin turha absolutisoida 30 vuoden ikärajaa jos samaan aikaan ei tehdä mitään perustutkinnon suorittamisen nopeuttamiseksi tai kehitetä jatkokoulutusta. Viimeksi mainitusta asiasta on maantieteessäkin puhuttu pitkään mutta jatkokoulutus ei ole lähtenyt koordinoitusti liikkeelle. Nimenomaan maantieteen jatkokoulutuksen tapauksessa olisi hyödyllistä pyrkiä saamaan aikaan valtakunnallista yhteistyötä sen sijaan, että jokainen laitos toimii enemmän tai vähemmän omissa yksinäisyössään. Hallinnon tehostaminen pakottaa valtion laitokset yhteistyöhön ja tiedeinstituutiolle luulisi tämän kuuluvan jo luonnostaan. Maantieteen moniulotteisesta luonteesta johtuen olisi myös mahdollista ja järkeväkin eriyttää luonnon- ja kulttuurimaantieteen jatkokoulutusta joiltakin osin toisistaan. Yhteisiä osa-alueita saataisivat puolestaan olla maantieteen oppi- ja aatehistoria ja tietyt tieteenteorian yleiset opinnot.

Suomen Akatemia tukee tutkijankoulutuskursseja ja esimerkiksi ulkomaisten tai kotimaisten

asiantuntijoiden matkoja. Ulkomaisia, sen enempää kuin kotimaisiakaan luennoitsijoita ei kannata tuoda tutkijakurssille vain yhden luentotunnin takia: heistä pitää saada irti enemmän. Tämä tarkoittaisi käytännössä vähintäänkin lyhyehköä luentosarjaa sekä mahdollista seminaaria. Laitosten tulisi puolestaan olla valmiita panostamaan omien jatko-opiskelijoidensa matkarahoihin ja majoituskuluihin. Kulut olisi mahdollista saada varsin alhaisiksi järjestämällä intensiivikursseja korkeakoulujen omilla kenttäasemilla. Toimintamenobudjetoinnin tulon myötä tulee entistä helpommaksi siirtää resursseja laitoksen toimintalohkolta toiselle ja tätä kautta myös jatkokoulutuksen ja jatkokoulutettavien liikkuvuuden tukemiseen.

Kuinka paljon tohtoreita tarvitaan?

Oma syvällisen pohdinnan vaativa kysymyksensä on tietysti se, missä määrin jatkokoulutusta tulisi maantieteessä ylipäättään aktivoida ja laajentaa. Yliopistojen laitosten keskeiseksi motiiviksi on kiristyvästä taloudellisesta kilpailusta johtuen muodostumassa jatkokoulutettujen tuottaminen, ts. tutkintojen aikaansaaminen nopeasti kaikkiin mahdollisiin keinoihin. Laatuunhan ei laitosten menestymistä kuvaavissa määrällisissä indikaattoreissa yleensä kiinnitetä huomiota. Väitöskirjojen laadun heikkenemiseen on jo kiinnitetty huomiota akateemisissa keskusteluissa. Samalla on perätty, mihin Suomi tohtoreitaan kouluttaa, tarvitaanko heitä miltei rajattomasti jokaisella alalla (esim. Wiberg 1992). Tämä kysymys on relevantti myös maantieteen tapauksessa.

Akatemian tutkimuspolitiikan tavoitteet liittyvät nimenomaan tutkijankoulutuksen laatuun. Siinä missä nykyinen korkeakoulujen tuulosvastuuajattelu ajaa korkeakoulujen laitoksia enemmän tai vähemmän mekaaniseen jatkotutkintojen ja suorituspisteiden jahtaamiseen, Suomen Akatemian luonnontieteellinen toimikunta pyrkii tukemaan tutkintojen rinnalla nimenomaan *tutkijankoulutusta*, ts. rahoittamaan sellaisten tutkijoiden koulutusta, joiden voi odottaa aikaanaan vievän suomalaista tiedettä eteenpäin. Tämä näkökohta muodostuu rahoituksen kiristyesä keskeiseksi tukea jaettaessa.

Määrä/laatusuhde on maantieteen alan jatkokoulutuksesta puhuttaessa muutenkin ongelmallinen. On yleisesti tiedossa, että väitelleiden maantieteilijöiden työmarkkinat ovat sangen suppeat; käytännössä useimmat väitelleet ovat muutamaa poikkeusta lukuunottamatta sijoittuneet yliopistoihin. Monessa yliopistossa tilanne on se, että väitelleille henkilöille ei ole onnistuttu saa-

maan ns. *post doc.*-virkoja, esimerkiksi yliassistentuureja. Näin väitelleet dosentit pitävät hallussaan assistenttuureja ja tämä taas estää näiden paikkojen hyödyntämisen jatkokoulutuksessa. Yliopistojen ulkopuolisille työmarkkinoille siirtymistä vaikeuttaa lisäksi väitelleiden keskimäärin varsin korkea ikä. En osaa tässä yhteydessä kommentoida, mikä on jatkokoulutettujen potentiaalinen työmarkkinatilanne hallintotieteilijöiden (aluetiede) tai kauppatieteilijöiden (talousmaantiede) keskuudessa. Näillä aloillahan alan akateemisten laitosten rekrytointikapasiteetti on vielä pienempi kuin maantieteessä.

Viime vuosina avoinna olleisiin korkeimpiin akateemisiin virkoihin on ollut hakemassa yleensä toistakymmentä maantieteilijää, joista pätevyyskysymykset ovat saaneet sängen monet — usein ylläkin samat tutkijat. Akateemisen maantieteen reproduktion kannalta voidaan siis todeta, että maantieteessä ei ole ollut 1970-luvulla tapahtuneen yliopistojärjestelmän ekspansion jälkeen puutetta jatkotutkintoja suorittaneista pätevistä hakijoista. 1960—1970-luvuilla oli vielä erittäin suuri todennäköisyys sille, että väitöskirjan kirjoittaminen (+ muutama muu julkaisu) tuo kohtuullisen nopeasti kirjoittajalleen professorin/apulaisprofessorin viran ilman mitään erityistä tutkijakarriääriä, joka perinteisesti on liitetty professorin toimenkuvaan. Viime aikaisten hakuprosessien suuret hakijamäärät antavat olettaa, että lähitulevaisuudessa tällaiset »onnenpotkut» eivät enää ole mahdollisia. On tosiasia — ja tämä koskee erittäin monia tieteenaloja — että yliopistoissa on laaja erittäin pätevien tutkijoiden joukko, joista monet tulevat aikanaan siirtymään eläkkeelle dosentti-assistentteina. Tämä tiedostetaan yhä selvemmin myös maantieteen laitoksissa. Maantieteen alan jatkokoulutus suunnitelmaa varten tehdyssä professorien mielipidekartoituksessa jatkokoulutettavien määrän voimakkaaseen lisäämiseen suhdauduttiin skeptisesti juuri työmarkkinoiden kapeuden takia. Toisaalta katsottiin myös, että ei ole yliopistojen laitosten asia puuttua työvoimapolitiikkaan ja ryhtyä rakentamaan uusia työmarkkinoita maantieteilijöille (Paasi 1989).

Tämän asian vastapainona on kuitenkin muistettava, että 1990-luku ja seuraavan vuosikymmenen alku merkitsevät melkoista vaihtuvuutta maantieteen alan professuureissa: kuluvalle vuosikymmennellä yli puolet viranhaltijoista jää eläkkeelle ja tilalle tarvitaan uusia. Ajan hengessä ja moderneissa tutkimusteemoissa kiinni olevia päteviä tutkijoita tarvitaan siis jatkuvasti. Aina tulee luonnollisesti olemaan ja pitääkin olla nuoria miehiä ja naisia, jotka haluavat kehittää it-

seen tutkijoina. Tämä on välttämätöntä, jotta voidaan ylipäätään viedä tieteenalan kehitystä eteenpäin. Heidän tapauksessaan kysymys tutkimuksen rahoituksesta on keskeisen tärkeä. Tällöin korostuu erilaisten säätiöiden ja samoin Suomen Akatemian rooli tutkimuksen rahoittajana. Yritänkin seuraavassa nostaa esille näkökohtia, jotka näyttävät olevan tärkeitä Akatemian tuen saamisen kannalta.

Monet iäkkäämmät kollegat kertovat omien professoreidensa katsoneen, että väitöskirjan tulee olla tutkijan ensimmäinen julkaisu, ennen väitöstä julkaistuilla kirjoituksilla ei ole juuri merkitystä. Tämä on erittäin huono ajatus Akatemian rahoituksen tai tutkimusviran saamisen kannalta ja siitä pitäisikin joko päästä pikimmiten eroon tai sitten väitöskirjan valmistumisen tulisi tapahtua huomattavasti nykyistä nuorempana. Akatemian tutkimusviroista kilpailtaessa mahdollisuuksia parantaa selvästi se, että hakijalla on jo hakuvaiheessa esittää aktiivisuutensa osoituksena julkaisuja tai seminaariesitelmiä, mieluummin kansallisilla tai kansainvälisillä kuin paikallisilla foorumeilla julkaistuna/esitetynä. Mielestäni tämän viestittäminen potentiaalisille jatko-opiskelijoille on ennen kaikkea laitosten professori- ja tutkijakunnan tehtävä. Laitosten tulisi muutenkin pyrkiä tukemaan tutkijoiden liikkuvuutta paitsi seminaarimatkoilla, myös yliopistosta toiseen. Suomessa näyttää ainakin maantieteessä olevan hyvin harvinaista siirtyä esimerkiksi assistentin virkaan toiseen yliopistoon. Tällainen liikkuvuus olisi kuitenkin hyvin hedelmällistä. Aina on helpompi liikkua nuorena, kun kiinnittyminen elämisen »materiaaliseen perustaan» (asunto, ihmissuhteet, jne.) ei ole vielä välttämättä niin pitkällä kuin varttuneemmalla iällä.

Käytännössä tämä merkitsee sitä, että potentiaaliset jatko-opinnoista kiinnostuneet henkilöt pitäisi pystyä seulomaan esille opiskelijoista jo ennen perustutkinnon valmistumista ja näin tukea heitä jo tässä vaiheessa — ikäänkuin kypsyttää antamaan näyttöjä myöhempiä Akatemian hakuja varten. Pelkät hyvät opintosuoritukset harvoin riittävät näytöksi Akatemiassa. Oppilaiden hyvät opintosuoritukset tuottavat mielihyvää opettajille ja ne ovat tietysti hakuvaiheessa etukäteenä tutkimusassistentuurien saamisessa mut- ta monin verroin tärkeämpää on se, että hakija voi osoittaa tieteellistä aktiivisuuttaan konkreettisesti mahdollisimman korkeatasoisten julkaisujen muodossa. Ne ovat varmin tae siitä, että hakija kykenee selviytymään tutkimuksen ja julkaisemisen haasteesta tutkijan uralle lähdettyään.

Koska assistenttuurien — niinkuin muidenkin virkojen (nuoremmat tutkijat, vanhemmat tut-

kijat) — hakijoita on aina monin verroin enemmän kuin jaettavia toimia, on siis kiistatta eduksi olla nuori ja aktiivinen. On kuitenkin tavallista, että ensimmäisellä hakukierroksella hakija ei menesty assistenttuurien haussa ja hän etsii näin muita vaihtoehtoja käynnistääkseen tutkijanuransa. Tällaisia hyviä vaihtoehtoja ovat tietysti eri säätiöiden ja muiden yhteisöjen myöntämät stipendit, joiden avulla moni tutkija on alunperin saanut liikkeelle tutkimustyönsä.

Usein tällaiseksi vaihtoehdoksi arvioidaan kuitenkin Suomen Akatemian myöntämä tutkimusmääräraha. Ensimmäisen toimikuntavuoden kokemusten jälkeen näyttää siltä, että monet jo varttuneemmat kandidaattitasoiset hakijat arvelevat ilmeisesti tutkimusmäärähan saamisen olevan »helpompaa» kuin tutkimusvirkojen, ennen muuta assistenttuurien. Monien hakijoiden tapauksessa on näyttänyt lisäksi siltä, että tutkimusmäärärahaa haetaan lähinnä työttömyyden vaihtoehdoksi, ei siis sen takia, että perusteluna olisi jo lupaavasti alkanut tutkimustyö. Jos mitään tieteellistä näyttöä ei kovassa kilpailutilanteessa ole, tässä asiassa eivät ohjaajan ylistävät lausunnot hakijasta valitettavasti paljoa auta.

Tutkimusmäärärahaa toimikunta myöntääkin ensisijassa jo kokeneiden tutkijoiden (dosentit, professorit) käynnistämiin, hyvin perusteltuihin ja uutta etsiviin tutkimushankkeisiin, joihin liittyy selvästi tutkijankoulutusta. Tätä kautta varttuneemmat tutkijat ottavat siis samalla vastuulleen aloittelevien tutkijoiden koulutuksen ja auttavat nuoria tutkijoita eteenpäin. Hankkeeseen valittavien tutkijoiden tulee periaatteessa olla kilpailukykyisiä myös assistenttuurien kannalta — onhan Akatemian käyttämä panostus rahallisesti samaa luokkaa kuin assistenttuuriin.

Kokemusten perusteella onkin äärimmäisen poikkeuksellista, että toimikunta myöntää tutkimusmäärärahaa sellaiseen hankkeeseen, jonka motiivina on aloittelevan tutkijan »itse koulutus» ilman kokeneen tutkijan hankkeen ympärille rakentamaa laajempaa projektia. Tämän projektin tulee lisäksi olla sellainen, että kokeneemman tutkijan voidaan sanoa olevan juuri kyseisen alan asiantuntijan. Tältä pohjalta voikin johtopäätöksenä todeta, että jos tällaista laajempaa, ohjausta sisältävää tutkijankoulutusprojektia ei ole näköpiirissä, assistenttuuria kannattaa hakea useampaan otteeseen. Jos ei yhtenä vuonna menesty haussa, kannattaa yrittää hankkiutua laitoksen yhteyteen, hakea sitkeästi rahaa eri säätiöiltä, tehdä työtä ja pyrkiä osoittamaan aktiivisuuttaan julkaisemalla. Sitten voi kokeilla hakua uudelleen.

Edellinen koskee tutkimusmäärärahaa myös

toisin päin: nykyisessä toimikunnassa vakiintuneen toimintamallin mukaan tutkimusmäärärahaa ei yleensä myönnetä tutkijoiden tai tutkimusapulaisten palkkaukseen hankkeissa, joissa näillä ei ole jatkokoulutuksellista roolia — siis pelkästään kokeneemman tutkijan laskenta-apulaiseksi tai muuksi »orjaksi». Esimerkiksi tutkijan aiemmin hankittujen aineistojen mekaaniseen käsittelyyn haettuun rahaan suhtaudutaan nihkeästi, mutta jos kyseisen aineiston käsittelyprosessin kautta järjestyy tutkijankoulutusta (ja lopulta syntyy tutkintoja), tämä parantaa selvästi mahdollisuuksia saada rahoitusta. Tämän päämäärän tulee kuitenkin ilmetä selvästi tutkimussuunnitelmasta. Myös assistenttuuria hakiessa on nykyisen hakupäineen aikana mitoitettava alkupe räiset suunnitelmat siten, että ei kesken kauden haeta laskenta-apulaista tekemään töitä, jotka alkuperäisessä suunnitelmassa oli varattu itselle.

Maantieteen alan hakijoiden keskuudessa on ollut viime vuosina varsin suosittua hankkiutua tutkijankoulutukseen ulkomaille, mikä heijastaa osaltaan nykyajan kansainvälistyvää ilmapiiriä. Maantieteilijät ovat menestyneet tämän määrärahan haussa varsin hyvin. Akatemian hakuoppaan mukaan ulkomainen tutkijankoulutus tähtää liseniaatin tai tohtorin tutkintoon ja määräraha myönnetään vähintään lukukauden kestävään tutkijankoulutukseen tai lyhyempiin tutkijankoulutuskursseihin. Päätökset tehdään 1—2 vuodeksi kerrallaan. Yleensä tällaista tukea haettaessa opiskelijan on pitänyt osoittaa jo huomattavaa aktiivisuutta paitsi aiemmissa opinnoissaan, myös itse haetun tutkijankoulutuksen osalta. Toimikunta edellyttääkin, että hakemuksessa on mukana vastaanottavan yliopiston suostumus, selkeät suunnitelmat opintojen toteuttamiseksi ja mahdollisimman tarkka kustannusarvio. Muilta osin hakijoiden vaatimustaso on jotakuinkin sama kuin esimerkiksi assistenttuurien tapauksessa: määrärahaa myönnetään siis lupaaville tutkijanaluille.

Tutkimussuunnitelmista

Tutkimussuunnitelmista puhuminen saattaa tässä yhteydessä vaikuttaa turhalla, sillä joudutaanhan jo perustutkinnon yhteydessä viimeistään syventävien opintojen tutkielmaa käynnistettäessä esittämään tutkimussuunnitelma. Koska millään maantieteen laitoksella ei tiettävästi kuitenkaan ole kursseja varsinaisten tutkimusapurahojen hakemisesta, yritän seuraavassa asiaa liiemmästi pedagogisoimatta ja havaitsemiani ongelmakohtia eritellen ottaa esille, millaisia ovat tyyppillisesti olleet selkeät ja hyvät suunnitelmat.

Näistä havainnoista voi olla apua nuorille hakijoille. Yleisesti ottaen näyttää siltä, että tutkimussuunnitelman laatimistavoissa on suuria eroja — aina sitä ei ehkä oteta riittävän vakavasti. Tutkimussuunnitelma on kuitenkin — hakijan muiden ansioiden rinnalla — kaikkein keskeisin perusta kaikenlaisen tuen myöntämisessä.

Peruslähtökohta on tietysti se, että tutkimussuunnitelman tulee olla mahdollisimman perusteellinen ja riittävän yksityiskohtainen, jotta toimikunnan päätöksentekijät voivat nähdä, mihin tarkoitukseen rahoitusta on todella haettu. Tämän seikan merkitys on korostunut nykyisessä toimikunnassa siitä syystä, että kunkin maantieteelliseen hankkeen toisena arvioijana on usein ollut jonkin toisen tieteenalan edustaja. Tärkeää on tuoda esille täsmällisesti, mitä tutkija aikoo tehdä, siis millaisia tieteellisiä ja käytännöllisiä tavoitteita hankkeella on. Ennen muuta luonnontieteellisen lähestymistavan mukaisessa tutkimuksessa on pyrittävä selkeästi hahmottelemaan mahdolliset hypoteesit. Tutkimustavoitteiden tulee lisäksi olla realistisia anottuun tutkimusaikaan ja muihin resursseihin nähden. On aina eduksi, että tavoitteet asetetaan mahdollisimman korkealle mutta liian väljät ja mahtipontiset tavoitteet ovat valitettavan usein osoitus siitä, että tutkimuksen päämääriä ja toteuttamistapaa ei ole mietitty riittävästi.

Toiseksi on tärkeää tuoda esille, miten hanke liittyy laajempaan tieteelliseen keskustelu- ja toimintayhteyteen, ts. millaisiin kansallisiin ja kansainvälisiin tutkimusyhteyksiin hanke kytkeytyy. Tässä kohden näyttää tutkimussuunnitelmissa olevan suuria eroja. Nämä erot voivat olla puhtaasti teknisiä mutta päätöksentekijöille tilanne on yksiselitteinen. Siinä missä toisissa suunnitelmissa hakija jäsentää selkeästi oman tutkimuskokonaisuutensa suhteessa yleisempään maantieteelliseen ja muuhun tieteelliseen yhteyteen ja näin osoittaa hallitsevansa teemansa taustat, toisista suunnitelmista muodostuu käsitys, että hakija ei lainkaan tiedä, että samaa asiaa on jo tutkittu paljonkin omalla tieteenalalla tai muilla tieteenaloilla. Tämä seikka on erityisen tärkeä, sillä se osoittaa hakijan paneutumisen asiaansa sekä sen, miten hakija kykenee jäsentämään tutkimusteemansa suhteessa laajempaan tieteelliseen kenttään. Tällaista tietoa tarvitaan jo yksinkertaisesti siitä syystä, että tutkija voi perustella, mitä uutta tutkimus tuo entisen tietämyksen rinnalle tai sitä korvaamaan. Maantieteellisen »kontekstin» osoittaminen tutkimussuunnitelmassa on tärkeää jo siitäkin syystä, että monet maantieteilijöiden tutkimusteemat ovat samankaltaisia kuin muilla aloilla. Maantieteellisen tutkimuksen tekijän

täytyy pystyä osoittamaan tutkimuksensa maantieteellisyys muutenkin kuin siten, että hakija on maantieteilijä.

Edelleen on keskeisen tärkeää tuoda mahdollisimman yksityiskohtaisesti esille, millaisia aineistoja hankkeen toteuttaminen vaatii, mistä aineistot hankitaan ja millaisia kustannuksia aineistojen hankinta vaatii. Sama koskee tutkimushankkeessa käytettävää metodiikkaa, koska huolellinen metodiikan jäsentäminen kertoo yleensä siitä, että tutkija on hahmottanut suhteellisen yksityiskohtaisesti, mitä hän aikoo tehdä. Tämä kohta on merkityksellinen myös sikäli, että tutkija voi nämä perusasiat hahmotettuaan laatia myös mahdollisimman tarkan erittelyn hankkeen aiheuttamista matkakustannuksista. Matkarahojen arvioitaessa tulisi pyrkiä jo ennakoimaan kotimaan ja ulkomaan matkojen määrärahatarve sekä mahdollisuuksien mukaan jo nimetä kansainväliset seminaarit tai konferenssit, joihin aikoo tutkijankautensa aikana osallistua. Viime mainitun seikan merkitys tulee esille seuraavassa matka-apurahojen koskevassa pohdiskelussa.

Ongelmana matka-apurahat

Suomen Akatemian luonnontieteellisen toimikunnan myöntämien matka-apurahojen osalta tilanne on suhteellisesti heikentynyt 1980-luvun loppua kohti tultaessa. Vielä 1980-luvun puolivälissä tutkija sai omien kokemusteni mukaan ilman suurempia vaikeuksia matkamäärärahan osallistukseen ulkomaiseen seminaariin, jossa hän sitoutui pitämään hyväksytyin esitelmän. Tämä on kuulemani mukaan tilanne vielä nytkin eräissä muissa toimikunnissa. Luonnontieteellisessä toimikunnassa tilanne on valitettavasti tältä osin selvästi huonontunut muiden kuin Akatemian rahoituksen piirissä olevien hakijoiden osalta.

Pääsääntöisesti voidaan sanoa, että Suomen Akatemian viroissa tai tutkimusmäärärahalla tutkimusta tekevät henkilöt ovat erityisasemassa matkarahojen myöntämisessä. Vaikka yleisesti on tiedossa, että korkeakouluilla on käytössään hyvin rajoitettu määrä resursseja matkojen tukemiseen, silti toimikunnan on resurssien niukuuden takia pakko lähteä siitä, että tuki tulisi periaatteessa saada korkeakouluilta. Tämä koskee ennen muuta varttuneita tutkijoita, kuten professorit tai dosentit. Luulen, että moni toimikunnan jäsen yksityishenkilönä pitää allekirjoittaneen tapaan tätä rahoituspolitiikan perusperiaatetta vääränä, sillä erityisesti nuorten tutkijoiden liikkuvuutta tulisi pystyä tukemaan. Kokonaisuutena ottaen toimikunta on kuitenkin pakotettu tähän ratkaisuun suuren hakupaineen

vuoksi. Tilanne on siis yksinkertaisesti se, että Suomen Akatemian tutkimusrahoituksen piiriin päässeet tutkijat ovat tässä suhteessa myös saavuttaneet toisen edun. Tieteensosiologien tieteenrahoituksessa havaitsema Matteus-efekti (»jokaiselle, jolla on, annetaan, ja hänellä on oleva yltäkyllin; mutta jolla ei ole, siltä otetaan pois sekin, mikä hänellä on» Matt. 25:29) toteutuu siis matka-apurahojen tapauksessa valitettavan selkeästi.

Muutamissa tapauksissa on tästä matkojen rahoittamisen perussäännöksestä kuitenkin poikettu ja pääsääntöisesti kysymys on ollut siitä, että hakijalla on ollut keskeisen tärkeä rooli esimerkiksi merkittävän ja laajan kansainvälisen tieteellisen kokouksen organisoinnissa tai puheenjohtajistossa. Vähemmän kokeneilla tutkijoilla tällaisia tehtäviä on luonnollisesti äärimmäisen harvoin. Pelkän esitelmän pitäminen — niin hyödyllistä ja avartavaa kuin se ennen muuta nuorille tutkijoille olisikin — ei siis valitettavasti riitä Akatemian toimien ulkopuolella oleville matkamäärärahan saamisen perusteluksi luonnontieteelliseltä toimikunnalta.

Varttuneen tieteenharjoittajan apurahat

Varttuneen tieteenharjoittajan apurahat on tarkoitettu professoreille, apulaisprofessoreille, dosenteille ja muille ansioituneille tieteenharjoittajille. Veroton apuraha myönnetään tavallisesti vuodeksi tai poikkeustapauksessa puoleksi vuodeksi. Periaatteessa apurahaa voi hakea useana vuonna peräkkäin. Toimikunnan päättämässä käytännössä yleisenä lähtökohtana on kuitenkin se, että apurahan saajalla ei ole ollut parin-kolmen viime vuoden aikana vastaavaa apurahaa. Tällä määrittelyllä toimikunta haluaa laajentaa tuettavien tieteentekijöiden piiriä ja välttää »Matteus-efektiä» — siis yksinkertaisesti antaa useammalle varttuneelle tutkijalle mahdollisuus paneutua päätoimisesti tutkimukseen. Apurahan saamista edistää tutkimusprojektin perustaminen ja eteenpäin vieminen apurahavuonna. On luonnollisesti yksittäisen tutkijan hankkeita, joiden itsenäinen toteuttaminen on tieteellisessä mielessä vähintäänkin yhtä tärkeää kuin suuren projek-

tin käynnistäminen (esimerkiksi kirjahankeet). Maantieteilijöiden Akatemian määrärahoihin kohdistaman hakupaineen lisäämiseksi olisi kuitenkin toivottavaa, että varttuneen tieteenharjoittajan apurahan saajat tutkimusvuotensa aikana laatisivat myös hyvinperustellun tutkimusuunnitelman tehokkaan tutkijankoulutusprojektin perustamiseksi.

Lopuksi

Kirjoituksen tarkoituksena on ollut esitellä muutamia keskeisiä Suomen Akatemian luonnontieteellisen toimikunnan tukipolitiikan yleisperiaatteita ja tätä kautta välittää mahdollisille rahoituksen/virkojen hakijoille tietoa myös nykyisestä toimikunnan rahoitustilanteesta. Julkisen sektorin kiristynvä taloudellinen tilanne asettaa myös julkisen tutkimusrahoituksen ongelmien eteen ja pakottaa jäsentämään uudelleen entisiä toimintaperiaatteita. Käsillä oleva kirjoitus antaa toivottavasti informaatiota siitä, millaisia seikkoja luonnontieteellisessä toimikunnassa hakijoilta ja suunnitelmilta yleensä edellytetään ja näin auttaa asiasta kiinnostuneita eteenpäin.

Koska monien tukimuotojen tapauksessa jaon perustana on eri aloilta tuleva hakupaine, myös maantieteilijöiden tulisi hakea tukea ja virkoja Akatemiasta entistä enemmän. Tätä kautta paranevat myös mahdollisuudet saada alalle enemmän tukea. Kuitenkin on vielä lopuksi aihetta korostaa, että tärkein tuen saamisen kriteeri ovat hakijan omat näytöt muiden hakijoiden joukossa sekä tutkimussuunnitelman laatu.

KIRJALLISUUS

- Paasi, A (1989). Maisterista tohtoriksi? Maantieteen talousmaantieteen ja aluetieteen jatkokoulutusnäkyvät vuoteen 2000. *Joensuun yliopisto, kulttuuri- ja suunnittelumaantieteen tutkimuksia* 1. Joensuu.
- Suomen Akatemia (1992). *Hakuopas*. Helsinki.
- Suomen Akatemia (1992). *Määrärahojen käyttösuunnitelma vuodelle 1993*. Helsinki.
- Wiberg, M (1992). Väitösinflaatio. *Helsingin Sanomat* 13.11.1992.